

DR. PHD HORVÁTH JÓZSEF—DR. PHD BODNÁR KÁROLY: Vidékfejlesztési lehetőségek Kakasszéken és környékén

Abstract

Kakasszék is a small village situated in the Eastern border of Csongrád County between Székkutas and Orosháza. The area is low in moisture and it is characterised by extreme moisture distribution. The environment of Kakasszék is surrounded by relatively less lick soil and arable land of high quality. The proportion of arable land from the agricultural area is over 72%, the meadow and pasture farming is outstanding, its proportion is 20% in Kakasszék. The separation of the croplands restricts the efficient production in the majority of small farms. The unemployment, however, is the lowest in Székkutas in the micro-region. The rural tourism, especially indoor game breeding as a tourist spectacle could provide considerable attractiveness. Moreover, the village-guest table has outstanding significance by serving traditional foodstuffs prepared and sold in the place.

1. Bevezetés

Kakasszék Csongrád megye keleti határán Székkutas és Orosháza között, a 47. számú közlekedési főút mentén elhelyezkedő, közigazgatásilag Székkutashoz tartozó kistelepülés. A térség éghajlatára jellemző a meleg, száraz, forró nyár, viszonylag meleg ősz, mérsékeltlen hideg tél. A település határában túlnyomórészt réti csernozjom és alföldi mészlepedékes csernozjom, a mélyebben fekvő agyagos löszös üledéken réti és szikes talajok képződtek. Kakasszék növénytermesztését a szántóművelés és ezen belül is a nagyábrás szántóművelés túlsúlya jellemzi. Az itt élő vidéki népesség foglalkoztatási- és jövedelmi viszonyai, iskolai végzettsége, és ezen belül szakmai képzettsége is elmarad az országos átlagtól. Mindezen adottságokból kiindulva jelen tanulmányban körvonalazni szeretnénk a településnek és környezetének néhány lehetséges fejlesztési irányát. A Hódmezővásárhelyi kistérség integrált fejlesztési programjából kiderül (Jávor et al. 2006), hogy az elkészült tervdokumentumok aránylag kevés intézkedést tartalmaznak a táji adottságokhoz jobban alkalmazkodó mezőgazdaság kialakítása érdekében.

2. A térség éghajlati adottságai

A terület csapadékban szegény, az évi csapadék összege átlagosan 540–580 mm körüli. A térség vízellátottságára a télvégi, kora tavaszi, illetve a nyárvégi, őszi vízbőségek mellett rendszerint a tavaszi, kora nyári vízhiányok jellemzők. Az éghajlat több év átlagában túlnyomó részben (51%) száraz, illetve nedves (32%), s csak a fennmaradó időszak (17%) kedvező (VÁTI Kht.–MTA RKK ATI–VIZITERV Consult Kft. 2006). A nedves periódusra jellemző belvizesedés nagy területeket érint, ugyanakkor belvíz száraz években is jelentkezhet a csapadék éven belüli szélsőségeinek következtében.

3. A térség talajadottságai

Kakasszék határában sokféle talajtípus alakult ki. Kakasszék környezetében egy viszonylag kevesebb szikkal és több jó minőségű szántóval borított határrész terül el. A Kakasszék-értől északra levő területek jó földjét fekete homoknak nevezik. A jó földek, és a táj sajátos éghajlata a pusztaiakat vetőmag termesztésére készítette. A vöröshagyma, salá-

* Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar, Hódmezővásárhely.

ta és egyéb zöldségfélék magva Európa sok részén keresett volt. A termőréteg nem vastag. Ezt mutatják az akácfaék is. Itt 30–40 év alatt nem vastagodnak meg annyira, mint mélyebb termőtalajon 20 esztendő alatt. Viszont a belőlük készült oszlopok évtizedeken keresztül sem korhadnak el a földben. Ezek az igazi szerszámfának valók.

Az értől déli irányban elterülő szikes, tocsogós gyepterület juhok legeltetésére alkalmas. A szárazabb klíma alatt kialakuló sztyepp-flóra mindig koncentráltabban tartalmazza az esszenciális aminosavakat és a fontos ásványi anyagokat.

Kakasszék körzetében a földek aranykorona-értéke átlagosan 30 AK/ha. A csapadék eloszlása ezen a területen igen szélsőséges, ami a növényzet forró nyári vízigényét nem elégti ki, és így évente átlagosan kb. 150 mm víz hiányzik. Aszályos nyarakon ennél jóval nagyobb vízhiány jelentkezik, ezzel szemben az egymást követő esős, hűvösebb években átmeneti vízfelesleg képződik, mely belvízkárokat okozhat. Borhidi (2002) kiemeli, hogy súlyosan vízhiányos területeken a birtokok értékét nem a nagysága, hanem a forráshoz való közelsége és a rajta áthaladó öntözőcsatornák hossza határozza meg.

Vízbőség idején tehát belvizekkel, a szárazabb időszakokban viszont aszályal találkozhatunk, így elmondható, hogy a térség egyszerre szenved a víztől és annak hiányától. A fenntartás hiánya miatt a csatornahálózat csak 30–60%-ban alkalmas a belvizek elvezetésére. Ebben a helyzetben – a jelenlegi földhasználat mellett – már egy közepes nagyságú belvíz megjelenésekor is számolni kell az igen jelentős, akár két-háromszoros védekezési költségekkel és jelentős mezőgazdasági károkkal.

A föld tulajdonviszonyok megváltoztak, a birtokok részben elaprózódtak, a belvízelvezető csatornák tulajdonviszonyai, és kezelőinek helyzete nem tisztázott. Kakasszéken az öntözésre berendezett területek nagysága a kilencvenes évek közepéhez képest 25%-kal csökkent.

4. Földhasználat, művelési ágak

Mozaikosságra, a domborzati adottságokhoz való alkalmazkodásra, a Kakasszéki-ér vonalát követő kistáblás szántóterületek utalnak. A mezővédő erdősávok hiánya, a zöldfelületek csekély volta, és a talajok deflációjából származó terhelés a közlekedésből származó porszennyezéssel együtt egészségkárosító szennyezést eredményezhet.

A tájhasználatnak az adottságokhoz való alkalmazkodása tehát fontos volna mind a gazdálkodás, mind a belvív- és aszályprobléma csökkentése szempontjából. A táblaméreteket úgy kellene meghatározni, hogy szélirányban legalább 200–250 m-nyi távolságokban 15–50 m széles erdősávokkal tagoljuk a tájat. A vízvisszatartási és szélfogó képesség szempontjából nagyon fontos az erdőszegély és a cserjeszint megléte.

Székkutas–Kakasszéken a mezőgazdasági területből a szántó művelési ág részaránya meghaladja a 72%-ot. A szőlő- és a gyümölcsstermesztés területe együttesen alig éri el az összterület 0,3%-át. A rét- és a legelőgazdálkodás kiemelkedő, részaránya 20% körüli, ami zömében a 8–12 AK értékű földekre jellemző. A gyengébb minőségű területek kivonása következtében a gyepterületek aránya tovább is nőhet, amelyek kihasználása kérődző állatfajok létszámának jelentős növelésével vagy alternatív megoldásként pl. zárttéri vadtenyésztéssel lehet megoldható. Kakasszék területének 1%-os erdőösültségi foka – még a megyei átlaghoz viszonyítva is –, nagyon alacsony, pedig az is messze országos átlag alatti.

4.1. A növénytermelés szerkezete

A térségben a legelterjedtebb termesztett haszonnövények a búza, kukorica, őszi árpa, napraforgó, lucerna és vöröshagyma. A szántóterületek körülbelül 55–60%-án búza és kukorica termesztése folyik. A szántóföldi növénytermesztésben az olajnövények (napraforgó, repce) termesztése 10–10%-ban alakult az elmúlt évek átlagában.

Székkutas vonzáskörzetében a gyógynövény-termesztésnek és -gyűjtésnek hagyományai vannak. Az ökológiai és talajadottságok mellett a múltbeli tapasztalat is a további fejlesztés mellett szól, amellel, hogy nagy élőmunka-igényű tevékenység. Az alkalmazott fajok (lestyán, római kamilla stb.) a viszonylag jó minőségű talajokon (27–28 AK) termesztethők a legjobban. Jelenleg a tevékenység visszaesett, de Székkutason foglalkoznak 10 hektár nagyságú területen gyógynövény-termesztéssel. A Herbária helyi üzeme azonban nagyrészt külföldről hozza be az alapanyagot.

Elvértve lehet példát találni arra, hogy néhány egyéni gazdálkodó az elmúlt években gyümölcsös telepítésébe kezdett. A környező térségekkel összehasonlítva Kakasszéken és környékén nem játszik meghatározó szerepet a zöldségtermesztés sem. Mindazonáltal érdemes lenne megvizsgálni termelő-értékesítő szervezet (TÉSZ) alapításának létjogosultságát a településen. Ennek a szövetkezésnek a jelentősége abban áll, hogy az EU egyedül ezen a szervezeti formán keresztül támogatja a zöldség-gyümölcs ágazatokat.

A birtokszerkezetre az elaprózottság jellemző, amit tovább nehezít, hogy a kárpótlásban és privatizációban kapott földek nem egy helyen találhatók, a birtokkoncentráció, egyesítés nem valósult meg, és az önkéntes földcserék sem működnek. A különböző helyeken található földterületek miatt a gazdálkodók sok időt töltenek a területek közti fel- és levonulással, gyakran rákényszerülve arra, hogy mezőgazdasági gépeikkel a városokon vagy a településeken keresztül közelítsék meg a földterületeiket.

A működő kisgazdaságok többségében a termőterületek elaprózottsága a hatékony termelést korlátozza. Különösen igaz ez az 1–5 hektáros kényszer mezőgazdasági vállalkozásokra, akiknél gyakori az elavult, amortizálódott géppark, az elégtelen tápanyag-utánpótlás, esetenként a hiányos szakértelem és a gyér tőkeellátottság. A takarmánynövényeket főként a saját állatállomány takarmányozására használják. A közelben Szegeden és Szentesen van nagybani árusításra alkalmas piac, de a nagyobb volumenű kereskedés a budapesti nagybani piacon történik.

5. Demográfiai és humán tényezők

E vidéki népesség foglalkoztatási és jövedelmi viszonyai, iskolai végzettsége, és ezen belül szakmai képzettsége is elmarad az országos átlagtól. Ugyancsak jelentős a lemaradás az egyetemet, főiskolát végzettek és az érettségizettek számarányát tekintve. Kedvezőtlen, hogy a Hódmezővásárhelyi kistérség vitalitási indexe (14 év alatti és 60 év feletti népesség hányadosa) nem éri el az 1-es értéket, ami rávilágít a települések elöregedő népességére, az egy főre jutó eltartottak növekvő számára. A környékbeli települések közül a kép legkedvezőtlenebb Székkutas–Kakasszéken, ahol a 60 év feletti és a 14 év alatti korosztály 2/3–1/3 arányban él. A vitalitási tendencia kedvezőtlen, ami az eltartottak egyre növekvő számát, a népesség elöregedését vetíti előre. A csökkenő, elöregedő népesség a jövőre nézve munkaerőpiaci problémákat is magában hordoz.

A külterületi népesség száma az elmúlt évtizedben stagnált, illetve növekedésnek indult, ami a „farmgazdasági” modellhez, azaz az optimális tanyai gazdálkodáshoz köthető. A környéken a mezőgazdaságban foglalkoztatottak arányának csökkenése jellemző. A csökkenés ellenére Székkutas jellegzetesen mezőgazdasági település, ahol a mezőgazdasági népesség aránya napjainkra is meghatározó maradt (30–40%). A munkanélküliségi ráta a Hódmezővásárhelyi kistérségben 11,6%, ami az országos átlagot kismértékben meghaladja. A munkanélküliség azonban a kistérségen belül Székkutason a legalacsonyabb. Dorgai (1998) szerint a gazdasági fejlődéssel párhuzamosan csökken a vidéki népesség száma és aránya, hasonlóan a vidéki térségek viszonylagos súlya a gazdaság teljesítményében.

6. Falusi turizmus a térségben

Az adottságokat tekintve Kakasszék számos, a Magyar Turizmus Zrt. által felvázolt, kiemelten kezelendő területen fel tud(na) mutatni valamilyen turisztikai terméket. Ezek az egészségturizmus, falusi turizmus, aktív turizmus, ökológiai turizmus, gasztronómiai turizmus. Ennek ellenére Székkutas–Kakasszék turisztikailag „fehér foltnak” számít még belföldi keresletben is, turisztikai forgalma jóval alatta marad a lehetőségeinek.

A falusi turizmus a szállás biztosításán kívül a tájjellegű ételek kínálatát, kirándultatást, horgászatot, lovagoltatást is magába foglalja. Vadászati adottságaiban a térségre a nagyszámú apróvad (őz, mezei nyúl, fácán) jellemző. Szervezett vadászatot a térségben a Székkutasi Vadásztársaság végez. A zárttéri vadtenyésztés, mint turistalátványosság is jelentős vonzerőt képezhetne.

Örömteli, hogy Székkutason hosszú ideig nem volt bejegyzett szálláshely, a közelmúltban azonban létesítettek néhányat, közöttük négy napraforgós, vagyis a falusi szálláshelyek közül a legmagasabb minőségi kategóriába sorolható is.

7. Fejlesztési javaslatok

Bainé Szabó et al. (2005) is javasolja, hogy településfejlesztési programok készítése előtt érdemes lenne megállapítani a települések fejlettségét, feltárni az elmaradottság okait, és mindezeket beépíteni a településfejlesztési koncepciókba, hiszen ezek megalapozhatják a fejlesztési célok és a jövőkép megfogalmazását. A fent vázolt adottságokkal és problémákkal összefüggésben meghatározhatók Kakasszék fejlesztésének lehetséges prioritásai.

7.1. A mezőgazdaság versenyképességének javítása a fenntartható fejlődés keretei között

Ezen belül:

- Piacképes termékszerkezet kialakítása a helyi értékek megőrzésével, marketing fejlesztése,
- tájékoztató az EU mezőgazdasági termelést és értékesítést szabályozó, valamint támogatási rendszeréről,
- a mezőgazdasági termelés minőségének és hatékonyságának elősegítése,
- a mezőgazdaság technológiai fejlesztésének elősegítése,
- agrárinformációs és szolgáltató centrum kialakítása, működtetése,
- új típusú szövetkezesek és termékpálya-kapcsolatok feltérképezése,
- alternatív és ökológiai gazdálkodás feltételeinek megteremtése, bemutató gazdaságok létesítése,
- tájékoztató a földbirtokrendezésről, valamint az EU földbirtok-politikájáról,
- korszerű, életképes birtokszerkezet kialakítása.

7.2. A település esélyegyenlőségének és versenyképességének elősegítése

Kis (2006) szerint a vidékfejlesztés a területi egyenlőtlenségek mérséklése érdekében történő korrekciós beavatkozás. Ezt az elvet is alapul véve az alábbi javaslatok fogalmazhatók meg:

- Helyi gazdaság diverzifikációjának elősegítése (vadászat, zárttéri vadtenyésztés, gyógynövény-termesztés, gyógynövény-feldolgozás, virágmagtermesztés, falusi turizmus stb.),

- falusi turizmus infrastrukturális feltételeinek megteremtése (minősített szálláshelyek kialakítása),
- mezőgazdasági termékek feldolgozásának fejlesztése,
- saját mezőgazdasági termékek direkt értékesítése (falusi vendégszta),
- egészségturizmus lehetőségeinek kihasználása és továbbfejlesztése (szanatóriumi rehabilitáció-rekreáció, sportolási lehetőségek fejlesztése),
- kézműves mesterségek helyben készült termékeinek a turizmus keretében való értékesítése (pl. hímzés, bőrdíszmű, molyirtó zacskó levendulával töltve stb.),
- a terület- és településrendezési tervekkel összehangolt erdőtelepítési és fásítási programok,
- a helyi lakosság életminőségének, életterének javítása.

Összességében elmondható, hogy Székkutas–Kakasszék környékén az agroökológiai potenciálhoz illeszkedő tradicionális mezőgazdasági termelés nem tekinthető a településfejlesztési alappillérenek. A fejlesztés egyik fontos prioritásként jelölhető meg a mezőgazdasági ágazati struktúraváltás elősegítése, a piacképes termelési szerkezet kialakítása. A munkaintenzív és relatíve szaktudásintenzív, ugyanakkor magas jövedelmezőséget eredményező ágazatok az alternatív gazdálkodási területeken keresendők. Megemlíthető a fentebb említett gyógynövény-termesztés, valamint -feldolgozás, illetve a vetőmagtermesztés is. Javasoljuk a virágmag-termesztést, amely a turizmushoz kapcsolódva esztétikai értékkel is bír. Megfontolandó az ökológiai gazdálkodás bevezetése és elterjesztése. Segítség kell nyújtani a gazdálkodóknak, hogy áttérjenek a biogazdálkodásra. A kedvezőtlen adottságú térségek erdősítése is fontos célkitűzés a fent leírtakkal összhangban, de az csak magas szintű támogatás mellett képzelhető el. Erre EU támogatások igénybe vehetők (telepítési és ápolási költség, valamint kieső jövedelem kompenzációja).

Ezekhez szorosan kapcsolódik a másik fontos lehetséges fejlesztési terület a falusi turizmus. Ennek keretében a fentebb részletezett vadászat, vadtenyésztés, lovaglás, sport, természetjárás stb. mellett kiemelten lehetne foglalkozni az egészségturizmussal. Kevésbé eszközigenyes kézműves mesterségek alkalmazásával (szükség szerint a helyi lakosság betanításával) közvetlenül a turisták részére eladható ajándéktárgyakat lehetne előállítani. Emellett kiemelkedő jelentőségű a falusi vendégszta szolgáltatás, a helyben készített házias ételek értékesítése.

Irodalomjegyzék

- Bainé Szabó B.–Balogh P.–Kovács S.–Tikász I.* (2005): A településfejlesztés megalapozása Hajdú-Bihar megyében, AVA Konferencia CD kiadványa. Összefoglaló: 91. p.
- Borhidi A.* (2002): Gaia zöld ruhája. Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. MTA, Budapest. 331. p.
- Dorgai L.* (1998): A területfejlesztéstől a vidékfejlesztésig az agrárgazdaság nézőpontjából. A Falu. XIII. évfolyam 2. szám. 17–33. p.
- Jávor K.–Sain M.–Magócs K.–Czene Zs.–Földesi P.* (2006): A Tisza-térség integrált fejlesztési programjának kistérségi továbbtervezése. VÁTI Kht., Budapest. 47. p.
- Kis K.* (2006): Vidékfejlesztés és a vidékgazdaság. Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Főiskolai Kar, Hódmezővásárhely. 72. p.
- VÁTI Kht.–MTA RKK ATI–VIZITERV Consult Kft.* (2006): A Hódmezővásárhelyi kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja. Budapest. 149. p.